

Socialdepartementet

103 33 Stockholm

Framställning om ändring i 110 kap. 14 § socialförsäkringsbalken

Sammanfattning

Försäkringskassan föreslår en ny bestämmelse som ger Försäkringskassan rätt att fråga om andra personer än den försäkrade när det har betydelse för bedömningen av frågan om ersättning eller i övrigt för tillämpningen av socialförsäkringsbalken (SFB).

1 Bakgrund

1.1 Tolkning av bestämmelsen i 110 kap. 14 § 1 SFB

Enligt gällande rätt kan Försäkringskassan, när det behövs för bedömningen av en fråga om ersättning eller i övrigt för tillämpningen av SFB, med stöd av 110 kap. 14 § 1 SFB göra en förfrågan hos den försäkrades arbetsgivare, läkare, anordnare av personlig assistans eller någon annan som kan antas kunna lämna behövliga uppgifter. Det finns dock inte någon skyldighet för dessa att svara på sådana förfrågningar.

Försäkringskassan har tolkat ovanstående bestämmelse som att den ger stöd att fråga om även andra än den försäkrade i de fall uppgifterna har betydelse för den försäkrades rätt till ersättning. I ett beslut som JO har fattat den 13 mars 2020 får Försäkringskassan dock kritik för denna tillämpning av bestämmelsen. JO har i sitt beslut påpekat att det inte finns något stöd i vare sig tidigare lagbestämmelser, förarbeten, praxis eller doktrin för den tolkning som Försäkringskassan har gjort. JO anser att systematiken och ordalydelsen i bestämmelsen talar mot att Försäkringskassan med stöd av bestämmelsen kan göra en förfrågan för att få in uppgifter om någon annan person än den försäkrade. (JO:s beslut dnr 7011-2018)

1.2 Kontrollutredningar generellt

I Försäkringskassans kontrollutredningsverksamhet görs flera olika typer av kontrollutredningar där det behövs uppgifter om andra än den försäkrade för att kunna bedöma om den försäkrade inte har eller inte har haft rätt till en ersättning. Dessa uppgifter behövs alltså för att kunna förhindra fortsatta felaktiga utbetalningar och ställa återkrav gentemot den person som felaktigt fått ersättning. De är i förlängningen också en förutsättning för att

Försäkringskassan ska ha anledning att göra polisanmälningar om misstänkta bidragsbrott.

Anledningen till att uppgifter om andra än den försäkrade ofta behövs är att dessa personers omständigheter, agerande och interagerande med den person som ansöker om eller är beviljad en ersättning, kan ha betydelse för rätten till dennes ersättning. Den här utredningsmöjligheten är ett viktigt verktyg i Försäkringskassans arbete med att förhindra felaktiga utbetalningar och motverka bidragsbrott.

1.3 Kontrollutredningar av ärenden angående assistansersättning

Det finns lagstöd för att assistansanordnare ska lämna uppgifter om assistenter både på eget initiativ och på begäran från Försäkringskassan (51 kap. 24 § och 110 kap. 31 § första stycket SFB). I kontrollutredningarna av assistansersättning är det dock inte tillräckligt att kunna begära uppgifter från assistansanordnarna eftersom det är anordnarna som i vissa fall kan misstänkas stå för ett brottsligt upplägg gällande assistansersättningen.

För att kunna utreda de här ärendena behöver Försäkringskassan ofta utreda uppgifter om assistenterna för att kunna visa på att dessa inte kunnat utföra assistans. En vanlig utredningsmetod vid dessa utredningar är att begära kontoutdrag för assistenterna. Kontoutdragen kan bland annat visa var assistenterna vistats när de egentligen skulle ha utfört assistans, om de har fått lön för utförd assistans, om assistenterna har fått lön från någon annan arbetsgivare samt olika transaktioner som kan vara av betydelse för utredning i kontrollärendet.

1.4 Kontrollutredningar av ärenden där det är av betydelse om personer sammanbor eller ej

I flera ärendeslag är det av stor betydelse att den enskilde lämnar korrekta uppgifter om huruvida han eller hon bor tillsammans med en annan vuxen person eller inte. Det handlar till exempel om ärenden där den enskilde ansöker om bostadsbidrag, bostadstillägg eller underhållsstöd. I kontrollutredningar i dessa ärenden är det väsentligt att kunna utreda boendesituationen för den personen som inte har ansökt om ersättning men som kan misstänkas sammanbo med den person vars ärende är under utredning. Personen utan ersättning kan exempelvis ha folkbokfört sig hos sina eller den försäkrades föräldrar, i en lägenhet med flera andra eller på adresser som inte är egentliga bostadsadresser. Utredningen handlar om huruvida den andra personen faktiskt bor tillsammans med den som ansöker om eller har ersättningen.

Olika sätt att utreda detta på är att ta reda på följande uppgifter om personerna:

- vilka andra bor på adressen där personen utan ersättning är folkbokförd - hur många är de, hur stor är bostaden etc.,
- var handlar personen utan ersättning eller tar ut pengar - gör han eller hon det i närheten av sin egen bostad eller i närheten av den andra personens bostad,
- har personen med ersättning och personen utan ersättning något ekonomiskt samarbete, det vill säga för de över pengar till varandra,

- vem betalar hyra eller andra bostadskostnader för den adress där personen med ersättning bor – betalas de av personen utan ersättning?

Flera av de här uppgifterna kan man få via de andra personernas kontoutdrag som kan ge en helhetsbild av ekonomin.

Ovan nämnda uppgifter kan göra det sannolikt att den andra personen egentligen bor tillsammans med den som söker eller uppstår en ersättning. I många fall har den här typen av uppgifter haft avgörande betydelse för utredning och beslut om att ersättning har betalats ut felaktigt eller kommer att betalas ut felaktigt framöver. Uppgifterna kommuniceras med den sökande innan beslut fattas och denne får möjlighet att bemöta uppgifterna såsom sker med samtliga uppgifter som ligger till grund för Försäkringskassans beslut.

2 Överväganden och förslag

Försäkringskassans förslag: Det ska vara tillåtet att göra en förfrågan om någon annan än den försäkrade hos den försäkrades arbetsgivare, läkare, anordnare av personlig assistans eller någon annan som kan antas kunna lämna behövliga uppgifter när det behövs för bedömningen av frågan om ersättning eller i övrigt för tillämpningen av socialförsäkringsbalken. En sådan förfrågan ska dock endast få göras om uppgifterna kan antas ha särskild betydelse.

Försäkringskassan hemställer om en lagändring i form av ett tillägg i 110 kap. 14 § SFB som ger Försäkringskassan rätt att fråga om andra än den försäkrade när uppgifterna behövs för bedömningen av frågan om ersättning eller i övrigt för tillämpningen av socialförsäkringsbalken. Bestämmelsen i 110 kap. 14 § SFB medför inte någon skyldighet att svara på en förfrågan. Försäkringskassan anser dock att det inte ska vara tillåtet att fråga om vilka uppgifter som helst utan de efterfrågade uppgifterna ska antas ha särskild betydelse för bedömningen av frågan om ersättning eller för tillämpningen av balken. Det andra stycket innefattar därmed ett strängare rekvisit för att få ställa en fråga om en annan person än vad som gäller för en fråga om den försäkrade.

Att uppgifterna ska kunna antas ha särskild betydelse innebär att uppgifterna ska förväntas tillföra sådan ytterligare information som, ensamt eller i kombination med övriga uppgifter, är av direkt relevans för bedömningen. Normalt sett krävs endast uppgifter om den personen som är aktuell för exempelvis en förmån eller ersättning för att Försäkringskassan ska kunna utreda om förutsättningarna för förmånen eller ersättningen är uppfyllda. Ibland kan dock omständigheter som berör andra personer också vara relevanta. Exempel på sådana situationer när uppgifterna kan antas ha särskild betydelse är de situationer som beskrivs i avsnitten 1.2-1.4 ovan.

Försäkringskassan anser att det är avgörande att få den här utökade utredningsmöjligheten för att kunna förhindra felaktiga utbetalningar. Detta innebär dock inte att Försäkringskassan kommer att använda den här utredningsmöjligheten rutinmässigt, utan kommer att göra en bedömning i varje enskild situation om hur man lämpligast utreder med hänsyn till omständigheterna och den enskildes integritet.

Till denna framställning fogas förslag till ändring i 110 kap. 14 § socialförsäkringsbalken (bilaga med författningsförslag).

3 Kostnader, konsekvenser för felaktiga utbetalningar och ikraftträdande

Förslaget innebär endast en rätt för Försäkringskassan att fråga om uppgifter. Det innebär inte några ökade kostnader. Förslaget medför möjlighet att förhindra felaktiga utbetalningar och motverka bidragsbrott.

3.1 Förvaltningskostnader

Inga förvaltningskostnader.

3.1.1.1 Införandekostnader

Inga kostnader för införande.

3.1.1.2 Löpande kostnader

Inga löpande kostnader.

3.2 Försäkringskostnader

Inga försäkringskostnader.

3.3 Konsekvenser för felaktiga utbetalningar

Avsaknaden av möjlighet att fråga om andra personer än den person vars ärende är under utredning påverkar Försäkringskassans arbete med att förhindra felaktiga utbetalningar och motverka bidragsbrott. Det kommer att leda till att avsevärt färre felaktiga utbetalningar upptäcks och till färre polisanmälningar.

Försäkringskassan gör statistik över resultatet av kontrollutredningar. Under 2019 ledde kontrollutredningarna av assistansersättning till att Försäkringskassan återkrävde 133 miljoner kronor och Försäkringskassan beräknar att utredningarna lett till förhindrade felaktiga utbetalningar på 71 miljoner kronor. I de flesta av dessa kontrollutredningar har uppgifter som rör assistenter varit avgörande för att kunna visa på att assistansersättning betalats ut felaktigt. Avsaknad av möjlighet att efterfråga uppgifter om assistenterna påverkar möjligheten att upptäcka felaktiga utbetalningar.

Under år 2019 återkrävde Försäkringskassan efter utförda kontrollutredningar närmare 49 miljoner kronor avseende felaktigt utbetalda bostadsbidrag och bostadstillägg. Försäkringskassan beräknar att myndigheten förhindrat felaktiga utbetalningar på närmare 33 miljoner kronor avseende dessa förmåner. I mer än hälften (55 procent) av dessa utredningar handlade det om att utreda om två vuxna personer bor eller har bott tillsammans. I många av dessa ärenden har felaktiga utbetalningar kunnat påvisas genom uppgifter om den andra personen.

3.4 Ikraftträdande

Försäkringskassan hemställer att den nya bestämmelsen träder i kraft så snart det är möjligt.

4 Andra som berörs av förslaget

Pensionsmyndigheten.

Beslut i detta ärende har fattats av generaldirektör Nils Öberg i närvaro av rättschef Michael Erliksson och avdelningschef Per Eleblad. Föredragande har varit verksjurist Annika Kleen.

Nils Öberg

Författningsförslag**Förslag till lag om ändring i socialförsäkringsbalken**

Härigenom föreskrivs att 110 kap. 14 § socialförsäkringsbalken ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

14 §

När det behövs för bedömningen av frågan om ersättning eller i övrigt för tillämpningen av denna balk får den handläggande myndigheten

1. göra förfrågan hos den försäkrades arbetsgivare, läkare, anordnare av personlig assistans eller någon annan som kan antas kunna lämna behövliga uppgifter,
2. besöka den försäkrade,
3. begära ett utlåtande av viss läkare eller någon annan sakkunnig, samt
4. begära att den försäkrade genomgår undersökning enligt lagen (2018:744) om försäkringsmedicinska utredningar eller någon annan utredning eller deltar i ett avstämningsmöte för bedömning av den försäkrades medicinska tillstånd och arbetsförmåga, behov av hjälp i den dagliga livsföringen samt behovet av och möjligheterna till rehabilitering.

En sådan förfrågan som avses i första stycket 1 får göras om annan än den försäkrade om uppgifterna kan antas ha särskild betydelse.

Denna lag träder i kraft den DD månad ÅÅÅÅ